

DIN NOU, DESPRE NUMELE DE PLANTĂ *STIRIGOAIE*

CĂTĂLINA VĂTĂȘESCU

Într-un articol din 2011, privitor la semantica și posibila origine a numelui etnobotanic *stirigoaie*, am atras atenția asupra termenului albanez *shtërgonjë*, care corespunde, atât semantic cât și ca structură, cuvântului românesc (Vătășescu, 2011). Ambele nume se referă la planta care poartă denumirea științifică de *veratrum album* și au în componență sufixul rom. *-oaie* (variantea veche *-oaie*), alb. *-onjë* (variantea mai nouă *-ojë*)¹. În majoritatea dicționarelor, denumirea românească apare cu etimologie necunoscută; ea a fost asociată, însă, cu termenul *strigă* „vrăjitoare” în dicționarul etimologic al lui Ciorănescu, asociere care ar putea fi susținută, așa cum am încercat să arătăm, de concordanța cu albaneza.

În această comparație poate fi atras și dialectul aromân. Deși este cuprins în dicționarul lui Tache Papahagi (Papahagi, 1974), termenul aromânesc ne-a scăpat atenției atunci când am constatat concordanța dintre albaneză și dacoromână. Asupra faptelor din aromână ne propunem să atragem atenția în cele ce urmează. În dicționarul lui T. Papahagi se află termenii: *știrgoán'e* (cu varianta *știrigoáine*), explicat cu ajutorul drom. *șteregoaie* (*veratrum album*) (Papahagi, 1974, p. 1156) și *știrigoáine* „bile, venin” (Papahagi, 1974, p. 1157).

Amintim formele din dacoromână așa cum le dă *Dicționarul limbii române: stirigoaie* (*veratrum album* sau *veratrum nigrum*), cu variantele *strigoaie*, *stregoaie*, *strigoaică*, *stirigoaică*, *stergoaie*, *steregoaie*, *sterigoaie*, *șteregoaie*, *știrigoaie* și *stirigie*, *ștérghie*. Tiktin DRG și Scriban, 1939, dau forma de masculin *stirigoi*; în DLR există masculinul *stirigoi* cu sensul „spânz”, *Heleborus niger*².

În albaneză, termenii care pot fi apropiați de formele din dacoromână sunt: *shtërgonjë*, denumire pentru *veratrum album*, cu varianta mai rară *shtërngonjë*. După cum se vede, dacoromâna cunoaște două rânduri de variante, unele cu *s-* la inițială, altele cu *ș-*.

¹ Pentru prezentarea funcțiilor și a frecvenței sufixului în albaneză, în comparație cu româna, și enumerarea argumentelor care fac plauzibilă originea sa latină, vezi Vătășescu, 2010.

² Nu este lipsit de interes să amintim că sensul, în latină, al numelui *veratrum* este „spânz”, Guțu, 1983, s. v. Între cuvintele autohtone sigure, în română, figurează *spânz*, pentru care este propusă paralela cu alb. *shpënd* (vezi, pentru întreaga demonstrație, Brâncuș, 1983, p. 115). Ar trebui, așadar, urmărită relația, pe de o parte, în latină, pe de alta, în română și albaneză, care pare să existe între denumirile plantelor referitoare la „stirigoaie” și la „spânz”.

Albaneza și aromâna au numai variante cu *ș* (arom. *ș-*, alb. *sh-*). În ceea ce privește sufixul, se observă că dacoromâna are numai forma mai nouă, *-oaie*, în vreme ce aromâna și albaneza au numai forma veche: arom. *-oáñe*, alb. *-onjë*.

Bibliografia pe care se întemeiază Tache Papahagi este destul de bogată. În continuare trecem în revistă pe larg informația oferită de sursele pe care le rezumă articolul din dicționarul lui T. Papahagi. Dalametra, 1906 înregistrează variantele *știrgoănă* (cu pl. *știrgonii*) și *ștrigoănă* (pl. *ștrigonî*). Sub cea de a doua formă este introdusă definiția „rădăcina unei plante care ne face să strănutăm” și se face echivalarea cu drom. *știrgoaie* sau *străgoaie* (varianta ultimă lipsește din dicționarele privind dacoromâna). La Per. Papahagi, 1905 (p. 708) găsim numai forma *știrgoáñe* cu explicația „un fel de plantă (crește la munte) și dacă o faci praf și o tragi în nas ca tabac provoacă strănutarea”³. Cuvântul este popular, de vreme ce apare în basme. El este cu siguranță documentat în textele populare de versurile date de Tache Papahagi, 1931 (p. 112) despre plecarea turmelor primăvara: *Deade iarba ș'îndilina* (sunătoarea), *!Es fumel'ile Sămărina./.../ Deade iarba, știrgoan'ea, / Găocă ml'erile la Buboáñea*⁴.

Interesantă este semnificația „venin” a variantei *ștrigónea* (Mihăileanu, 1901). Am arătat (Vătășescu, 2011) că numelui românesc al plantei îi este asociată acțiunea veninului, iar vechile dicționare echivalau rom. *strigă* „vrăjitoare” cu lat. *venefica*. Pe de altă parte, alb. *shtarë*, care ar putea fi termenul de bază al derivatului *shtërgonjë*⁵, intră în expresii în care echivalează cu rom. *fiere*, *venin*: „mâncarea a fost amară ca fierea” (*gjella qenka shtarë*). Adjectivul derivat *i shtarët* însemnează exclusiv „amar”, iar verbul *shtaroj* are sensurile „a otrăvi, a da otravă”. În dicționarul lui Mihăileanu, exemplul din aromână este *vumú ștrigone nă lighene* (a vărsat un lighean de venin).

Alăturate sensurilor pe care le au termenii din dacoromână și din albaneză, sensurile termenilor din dialectul aromân se încadrează în același domeniu semantic. Fără a aduce informație în plus, care să lămurească deplin etimologia cuvintelor discutate, aromâna dovedește, totuși, răspândirea destul de largă a acestor denumiri botanice. Dialectul aromân face dovada că răspândirea acestei denumiri este pe o arie compactă. O influență albaneză, în cazul aromânei, nu este exclusă. Varianta *știrgoán'e* este mai apropiată de albaneză, în vreme ce varianta cu *-i-* intercalat (*știrgoáñe*) este mai apropiată de dacoromână. Numele plantei începe exclusiv cu *ș-*, în vreme ce numele vrăjitoarei este exclusiv cu *s-*: *strigă*. Arom.,

³ Per. Papahagi include termenul în *glosar*, dar nu face trimitere la locul sau locurile din text, așa încât din păcate nu cunoaștem contextul.

⁴ Termenul care ne interesează apare în rimă și are încărcătură poetică evidentă. El apare și în poezia cultă. În poezia *Maiulu'n Pind*, de Zicu Araia, forma de plural a cuvântului este așezată tot în rimă: *Sus pri-un cipit, ca'nă dzână / Ease ș'luna dit știrgoñi / cândă cândă pul'ilu ghioni / Ș'dzâfi că hii tu nă grădină / Di limoñi* (*Calendarul aromânesc* pe anul 1911, București).

⁵ După cum am încercat să arătăm în articolul anterior (Vătășescu, 2011), alb. *shtërgonjë* s-ar putea explica ca derivat de la *shtarë* sub influența formei și sensului termenului *shtrigë* „vrăjitoare”.

drom. *strigă*, alb. *shtrigë* continuă lat. *striga*, după cum se știe. Aproximarea de numele de plantă *știr* care se presupune în dacoromână poate fi bănuită și pentru aromână : *știră*, s. f. < bg. *štirŭ* (Papahagi, 1974). Dacă forma albaneză a avut influență asupra cuvântului aromânesc, atunci avem o dovadă destul de puternică, în plus referitoare la circulația intensă a cuvântului albanez. Pe de altă parte, sensurile din aromână se află în aceleași sfere semantice ca și corespondentele românești.

ABREVIERI

- Brâncuș, 1983 = Gr. Brâncuș, *Vocabularul autohton al limbii române*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Ciorănescu, 2001 = Al. Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, ed. îngrijită, traducere din limba spaniolă de Tudora Șandru Mehediniți și Magdalena Popescu Marin, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Dalamestra, 1906 = I. Dalamestra, *Dicționar macedo-român*, București.
- Guțu, 1983 = G. Guțu, *Dicționar latin-român*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Mihăileanu, 1901 = Ștefan Mihăileanu, *Dicționar macedo-român*, București.
- Per. Papahagi, 1905 = Per. Papahagi, *Basmе aromâne și glosar*, București.
- Papahagi, 1932 = Tache Papahagi, *Aromânii. Grai, folklor, etnografie; cu o introducere istorică. Curs ținut în nov. și dec. 1931*, București, curs litografiat.
- Papahagi, 1974 = T. Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic*, ed. a II-a, București, Editura Academiei.
- Scriban, 1939 = Aug. Scriban, *Dicționarul [l] limbii românești*, Iași.
- Tiktin DRG = H. Tiktin, *Dicționar român – german*, București, 1903 –1925.
- Vătășescu, 2010 = *Sufixul albanez -onjë, -oj și corespondentul românesc -oa(ń)e, -o(ń)i. Observații semantice*, în *Studii de limba română. Omagiu profesorului Grigore Brâncuș*, editori: Gh. Chivu, Oana Uță Bărbulescu, București, Editura Universității București.
- Vătășescu, 2011 = Cătălina Vătășescu, *Rom. stirigoaie, considerații semantice și ipoteze etimologice*, în „Fonetica și dialectologie” XXX.

À PROPOS DU MOT *STIRIGOAIE*

RÉSUMÉ

La présente note met en évidence la diffusion assez importante des termes aroumains pour *veratrum album*: *știrgoán'e*, *știrigoáhe*, *știrigoáhe*, en les incluant dans la correspondance que nous avons constatée entre les mots daco-roumain (*stirigoaie*) et albanais (*shtërgonjë*), dans un article paru en FD/2011. Il s'agit de noms de plantes utilisés dans le domaine des incantations.

Institutul de Studii Sud-est Europene
București